

MAN MÅSTE VARA LITE TOKIG!

TEOLLISUUDEN KULTTUURIPERINNÖN TULEVAISUUS PUHUTAA RUOTSISSA

Tuija Mikkonen

Ruotsissa dokumentoidaan, analysoidaan, tutkitaan, museoidaan ja käytetään teollisuusperintöä huomattavasti laaja-alaisemmin kuin Suomessa, ja julkinen keskustelu on vilkasta. Tällaisen kuvan ainakin antavat ne lukuisat julkaisut, joita aiheesta on ilmestynyt viimeisen kymmenen vuoden kuluessa. Riksantikvarieämbetet ja Nordiska museet (Houltz, 1998; Industriarvet i samtiden, 1999) ovat määrätietoisesti kehittäneet teollisuusperinnön dokumentoinnin ja tulkinnan menetelmiä.

Kulttuuriperinnön käytännön hallinnoimisen lisäksi on yliopistoissa valmistunut useita väitöskirjoja, jotka paneutuvat syvästi teollisuusyhteiskunnan kulttuuriperintöön eri näkökulmista. Tässä katsauksessa esitellään kymmenkunta alan julkaisua sekä projekteja, joiden tuloksia julkaisut raportoivat.

MAASEUDUN TEOLLISUUSALUEET

Teollisuusympäristöt muodostivat Ruotsissa keskeisen alueen kulttuuriperintötutkimusta jo 1980-luvulla, kun Riksantikvarieämbetet vuonna 1987 käynnisti laajan kulttuuriym-

päristöohjelman. Eva Vikströmin (1995) kirjoittama raportti eri teollisuuden alojen tutkimustilanteesta tarkasteli kriittisesti myös puutteita. Selvitys keskittyi maaseututeollisuuteen ja sen rakennettuun ympäristöön. Paikan merkitys nousi keskeiseksi selittäjäksi tutkimuksessa.

Vikström jakoi maantieteelliset alueet niille tyyppisten teollisuusalojen mukaan. Borås ympäristöineen on tekstiiliteollisuuden aluetta, Kaakkois-Smoolanti ja Värmland lasiteollisuuden aluetta, Bergslagen rautateollisuusaluetta, Öölanti ja Gotlanti kalkkikiven tuotantoaluetta, Pohjois-Ruotsissa vallitsee metsäteollisuus ja niin edelleen. Lisäksi hän tarkasteli teollisuusarkkitehtuurin tutkimusta rakennustyypeittäin (tehtaat, kartanot, asunnot jne.). Tarkastelu vaikuttaa kuitenkin hieman epäohdonmukaiselta, eikä Vikström juurikaan puutu eri teollisuuden alojen välisiin eroihin. Selvityksen pohjalta hän esittää yhtenäistä mallia, jonka avulla erityyppisiä teollisuusympäristöjä voitaisiin kuvata riippumatta erilaisista lähteistä. Vikströmin kartoitus toimii hyvänä johdatuksena Ruotsin teollisuusympäristöjen tutkimiseen, sillä raportin sivuilta löytää kymmeniä kirjallisuusviitteitä.

OVATKO SÄILYTTÄMINEN JA KÄYTTÄMINEN RISTIRIIDASSA?

Vuonna 1993 sai Riksantikvarieämbetet tehtäväkseen laatia toimintaohjelman maan teollisuusperinnön säilyttämiseksi, vaalimiseksi ja pitkäntähtäimen hallinnoimiseksi. Ohjelma nimeltään *Vårt industrianhistoriska arv* luovutettiin hallitukselle vuonna 1996. Carl-Magnus Gaggen (1997) kirjanen esittelei projektiin liittyen neljän esimerkin avulla erilaisia toimintamalleja. Tarkastelussaan hän pitäytyi teollisuuden muovaaman paikan identiteetin käsitteessä, mutta toi esille myös teollisuusmiljöön keskeisen merkityksen paikkakunnan nykypäivän vetovoiman luomisessa. Vetovoiman lisäämiseksi ei riitä pelkästään teollisuusperinnön säilyttäminen. Vähintään yhtä tärkeätä on kulttuuriperinnön taloudellisesti kannattava käyttäminen. Nämä kaksi tavoitetta, säilyttäminen ja käyttäminen, onkin usein koettu toisilleen vastakkaisiksi tavoitteiksi. Säilyttäminen saattaa usein jäädyttää kohteen, kun taas käyttö vaatii ainakin jossain määrin jatkuvaa muutosta. Perinteisesti ovat säilyttämistä vaatineet viranomaiset, kun taas käytön puolesta puhuvat omistajat.

Esimerkkien avulla Gagge valottaa tilanteita, joissa vastakkaiset näkemykset törmäävät. Hän myös esittää positiivisia ratkaisumahdollisuuksia, joissa tuloksena voi olla taloudellisesti kannattava entisen teollisuusalueen käyttö. Parhaassa tapauksessa myös teollisuustuotantoon liittyvät tiedot ja taidot pystytään välittämään yleisölle. Gaggen keskeinen sanoma on, että teollisuusalueiden säilyttäminen ja hoito edellyttävät niiden aktiivista käyttöä, mikä useissa tapauksissa tapahtuu opetustarkoituksessa autenttisissa miljöissä ja perinteisiä teollisia käsityötaitoja käyttäen. Tällaiset teollisuusperintökohteet voivat siirtää teollisuuden tietämystä ja taitoja eteenpäin pelkän museoimisen vastapainona tai lisänä. Kannattava toiminta vaa-

tii kuitenkin menestyäkseen määrätietoisien toimintasuunnitelman ja ammattitaitoisen ja asiastaan innostuneen organisaation. Kirjanen esittelee neljä teollisuusaluetta, mutta ei vertaile niitä, vaan jättää keskustelun tältä osin avoimeksi.

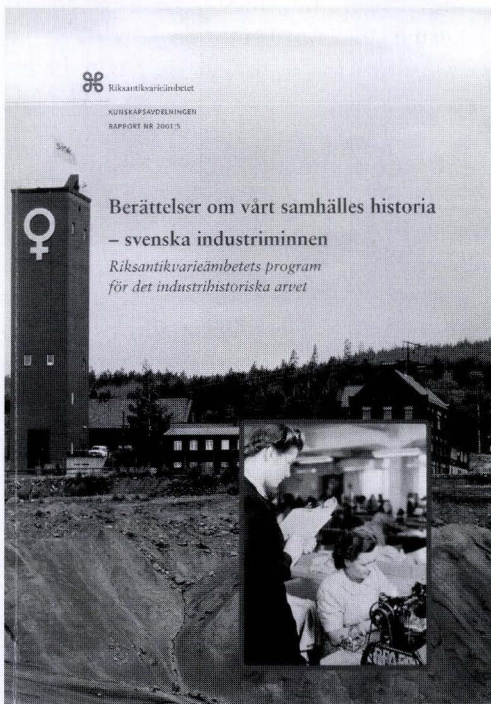
Riksantikvarieämbetetin toimintaohjelmaan liittyi myös Bengt Spaden ja Mille Törnblomin (1997) käytännöllinen opas kulttuurihistoriallisten teollisuusmiljöiden inventoinnista, joka keskittyi viiteen teollisuuden alaan – myllyihin, sahoihin, puutyöverstaisiin, valimoihin ja konepajoihin. Toimialojen valinta viittaa Forsvikin teollisuusperintöön, jonka kursseilla kirjaseksi koottu aineisto kertyi.

TEOLLISUUDEN KERTOMUKSET

”Teollisuusperintö kertoo tarinoita modernista yhteiskunnastamme”, toteaa Riksantikvarieämbetetin (RAÄ) vuonna 2002 julkaisema raportti *Berättelser om vårt samhälles historia – svenska industriminnen*, joka selvittää vuosina 2002–2004 toteutettavan samannimisen ohjelman tavoitteita ja periaatteita, miten luoda uusia työskentely- ja toimintatapoja teollisuusperintötyön parissa. Projektiin valittiin kaksitoista keskeistä teollisuusperintöympäristöä, joille kullekin laadittiin oma kehitysohjelmansa. Projektiin liittyi lisäksi kaksi erillistä toimintaa, joista toinen keskittyi työn historiaan liittyviin museoihin ja toinen kulttuuriperintösektoriin ja elinkeinoelämän yhteistyöhön. Näistä kummastakin erillisprojektista on julkaistu omat raporttinsa (Burell, 2001 ja *Företagens kulturarv...*, 2001, katso myöhemmin tässä artikkelissa).

Projekti perustui hallituksen vuonna 1997 antamaan tehtävään, jonka mukaan RAÄ:n tuli laatia toimintasuunnitelma tärkeimpien teollisuusperintökohteiden dokumentoinniksi, hoidoksi ja pitkäntähtäimen kestäväksi hallinnoimiseksi. Samalla tuli

selvittää toimintansa päättäneiden teollisuuslaitosten omistukseen ja kustannuksiin liittyviä kysymyksiä, joista keskeinen oli valtion, kuntien, yritysten ja muiden osapuolten osuus kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden teollisuuslaitosten hoidossa.

12 TÄRKEINTÄ KOHDETTA

Vaikka ohjelmaan valittiin vain kourallinen tärkeimmiksi luokiteltuja teollisuusympäristöjä, tarkoituksena oli yleisellä tasolla herättää mielenkiintoa ja keskustelua sekä näiden kohteiden teollisuushistoriallisesta arvosta

yleisesti että niiden sisältämistä kertomuksista. Valikoitujen kohteiden tuli toimia esimerkkeinä ja innostuksen lähteinä jatkuvalla teollisuusperintötyölle. Keskustelun vauhdittamiseksi Ruotsin TV esitti syksyllä 2004 ohjelmasarjan, jossa kohteet esiteltiin.

Tarkoitus oli tuoda esille mahdollisimman erilaisia kertomuksia, uusia työmenetelmiä ja uusia tarkastelutapoja kansallisesti edustavista teollisuudenaloista tai -laitoksista. Kohteiksi valittiin seuraavat: LM Ericsson ja LM-kaupunki Tukholmassa, Pythagoraksen moottoritehdas Norrtäljessä, Västervik-Hultsfredin kapearaiteinen rautatie, Karlskronan telakka, Grimetonin radioasema Varbergin lähistöllä, Sjuhäradsbygdens tekstiiliteollisuus, Trollhättanin putous- ja sulkujärjestelmä, Fröviforsin paperitehdas, Norbergin rautateollisuusalue, Falunin kaivos ja Kopparbergslagen, Ådalenin teollisuusympäristö ja Norrbottenin teknologinen megajärjestelmä. Kukin kohde esitellään kirjassa pääpiirteissään. Mielenkiintoinen kysymys onkin, miten kyseisten kohteiden tärkeys arvioitiin.

Tärkeiden kohteiden valinta on useissa tapauksissa osunut teollisuusympäristöihin, joita säilytetään museoina ja jotka täten edustavat hyvin marginaalista ryhmää koko teollisuusperinnöstä. Suurin osa fyysisistä teollisuusmiljöistä jää kuitenkin muuhun – lähinnä kaupalliseen – käyttöön, joka usein poikkeaa huomattavasti aiemmasta teollisesta käytöstä. Julkaisussa esitetäänkin kysymys, voidaanko näitä kaupallisessa käytössä olevia kohteita yleensä pitää teollisuusperintönä. Mielestäni meidän tulisikin herättää enemmän keskustelua tästä suuresta teollisuusperinnön massasta.

Projektin valmistelu alkoi vuonna 2002 toimintasuunnitelmien laatimisella jokaiselle 12 kohteelle erikseen, minkä jälkeen suunnitelmat oli määrä toteuttaa vuosina 2003–04. Projektin tuloksista ei ole vielä tietoa.

MUUTTUNUT TERMINOLOGIA KUVASTAA

MUUTTUNEITA ASEENTEITA

Kirjasessa määritellään myös keskeisiä käsitteitä, kuten *industrisambällets kulturarv* ja *det industrihistoriska arvet*. Lisäksi kirjaan sisältyy lyhyt katsaus 1900-luvun teollisuusperintökeskusteluun otsikolla *Från industrimnensvärd till industrisambällets kulturarv*, jossa sanankäytön muutos ilmaisee aihepiirin laadullista ja sisällöllistä muutosta. Suomessa vastaavanlainen keskustelu on jäänyt hyvin vähäiseksi ja teollisuusperintö on pysynyt ainoana asiaa kuvaavana sanana.

Projektin nimen mukaisesti kirjassa pohditaan teollisuusperinnön kertomuksia, joiden aihepiiriä pyritään projektin kautta laajentamaan varsinaisen työelämän ulkopuolelle. Teollisuuslaitosten sisällä tapahtuvan toiminnan lisäksi sen muovaama elämä ja elinehdot myös tehtaan aidan ulkopuolella katsotaan kuuluviksi teollisuuden kulttuuriperintöön. Ihminen, hänen suhteensa tekniikkaan, materiaaliseen kulttuuriin, luontoon ja valtasuhteisiin ovat kertomusten keskiössä. Kokonaisuudessaan Riksantikvarieämbetetin projektin lähtökohtia pohtiva kirja avaa monia mielenkiintoisia ajatuksia.

Projektin taustalla on vuosina 1993–96 Riksantikvarieämbetetin laatima toiminta-ohjelma *Vårt industrihistoriska arv* (ks. Gagne, 1997, edellä). Vaikutteita on saatu myös Norjassa hyväksytystä teknisten ja teollisten kulttuurimuistomerkkien ja -perinnön suojele- ja hoito-ohjelmasta (*Verneplan for tekniske og industrielle kulturminner*, 1994). Norjan projektissa valittiin 31 keskeisen kohteen joukosta kahdeksan valtakunnallisesti tärkeintä teollisuusperintökohdetta, joihin suunnattiin hallituksen varoja. Tanskassa on työn alla vastaavanlainen projekti, joka käynnistyi vuonna 2003 tarkoitukseenaan valita 25 keskeistä teollisuusaluetta erityishuomion kohteeksi.

Milloin Suomessa käynnistetään mää-

rätietoinen teollisuusperinnön suojele- ja hoitoprojekti?

KANSANKODISSA TYÖN HISTORIA

ON ERITYISASEMASSA

Riksantikvarieämbetetin toimintakenttä teollisuusperinnön suhteen ei rajoitu vain rakennettuun ympäristöön ja materiaaliseen kulttuuriin. Työn historia on ollut keskeinen teollisuuskulttuurin osa-alue Ruotsissa jo varhain ja maassa onkin lukuisia työn historiaan liittyviä museota (*arbetslivsmuseer*) – Jan af Geijerstamin (1997) laskujen mukaan yli 1800. Tähän museoryhmään kuuluvat teollisuusmuseot, kuten Göterborgs Remfabrik, lukuisat ruukkimuseot ja myös tavallisten ihmisten elämästä kertovat museot, kuten Statarmuseet.

Birgitta Burell (2001) suoritti Arbetets museumin ja RAA:n yhteistyön pohjalta kartoituksen, jossa selvitettiin työn historiaan liittyvien museoiden toimintaperiaatteita ja liikettä, joka on muodostunut teollisen työn esilletuomiseksi (*arbetslivsmuseirörelse*). Suomessa ei ole syntynyt yhtä laajaa kansalaisliikehdintää teollisuusyhteisöjen perinnön ympärillä, mutta malli muistuttaa kovasti meillä vilkasta kotiseutumuseoiden toimintaa, jossa pieni, oman paikkakunnan historiasta kiinnostunut ydinryhmä vastaa museoiden toiminnasta pääosin vapaaehtoistyönä. ”*Man måste vara lite tokig!*” todetaan työn motiiveista jo Burellin kirjan nimessäkin. Sosiaalinen yhdessäolo vetää ihmisiä talkootyöhön ja museot toimivat ihmisten kokoontumispaikkoina.

Burellin tutkimus perustui 162 loma-kevästaukseen ja 12 haastatteluun. Tutkimuksen mukaan museoiden perustaminen vauhdittui 1960-luvun jälkeen ja kiihtyi entisestään 1990-luvulla. Voisi kuvitella, että ns. ”gräv-där-du-står”-liike olisi ollut merkittävä aloitteentekijä työn historiaan liittyvien

museoiden perustamisessa, mutta sen osuus oli tutkimuksen mukaan vain 8 %. Suurin aloitteentekijäryhmä oli sen sijaan yritykset (24 %). Todennäköisesti kansalaisliikkeen merkitys oli 1970–80-luvuilla suurempi ja prosenttiluvut olisivat olleet merkittävästi erilaisia, mikäli tutkimus olisi tehty 10 tai 20 vuotta aiemmin. Suurin aloitteentekijäryhmä oli kyselyn mukaan kuitenkin ”muut” (42 %), johon sisältyvät yksityishenkilöt ja ryhmät, joita tehtaan sulkeminen on sysännyt perustamaan museota. Suurin osa museoista oli yhdistysten ylläpitämiä (41 %).

Valtaosalla museoista oli esinekokoelmia (94 %), asiakirjakokoelmia (77 %), valokuvia (84 %) ja rakennuksia (85 %), useilla jopa maata (60 %). Yleisin toimintamuoto oli opastetut kierrokset (88 %). Näyttelyt muodostivat useimpien museoiden perustan. Rakenteeltaan nämä kansalaisliikkeiden vetämät museot ovat kopioineet toimintamallinsa julkisin varoin ylläpidetyiltä museoilta, vaikkakaan selvityksessä ei suoranaisesti vertailla työn historiaan liittyviä museoita Ruotsin yleiseen museokenttään. Tyypillistä näille paikallisille, pienille museoille on museon väen ja vierailijoiden välisen kanssakäymisen korostaminen, mikä ilmentää museoiden keskeistä roolia kohtaamispaikkana.

Suurin ongelma-alue tutkituissa museoissa oli talouden hoito, sillä raha-avustuksia saatiin yleensä vain erityisprojekteihin ja investointeihin, kun sen sijaan päivittäinen toiminta oli järjestettävä omalla rahoituksella. Lisäksi museovieraiden määrän väheneminen ja toimintaa vetävien tulielujen ikääntyminen ja harventuminen vaivasivat museoita. Samat ongelmat lienevät kaikkien etenkin aatteellisella pohjalla toimivien museoiden riesana.

YRITYSTEN KULTTUURIPERINTÖ KANNATTAA

Hallituksen teollisuusperintöohjelmaan (*Berättelser om...*) liittyen syntyi myös kolmas julkaisu, joka käsittelee teollisuusyritysten kulttuuriperintöä, *Företagens kulturarv - lönsamt i längden* (2002). Julkaisun taustalla on tutkimus, joka perustui lomakekyselyyn ja haastatteluihin. Tuloksia ohjaavat luonnollisesti lomakkeen palauttaneiden mielipiteet, jotka edustavat yleensä asiaan positiivisesti suhtautuvia tahoja.

Yritysten säännöllinen panostaminen kulttuuriperintöön näkyi mm. tehdasmuseoina, vanhojen rakennusten säilyttämisenä, omien tuotteiden keräämisinä ja arkistomateriaalin säilyttämisenä. Sen sijaan vanhojen tuotantomenetelmien ja ammattivalmiuksien säilyttäminen ei juurikaan kiinnostanut yrityksiä. Kertaluontoisina toimenpiteinä mainittiin yrityshistorioiden julkaiseminen ja näyttelyt. Organisatorisesti useat yritykset

olivat luovuttaneet vastuun kulttuuriperinnöstään yhdistykselle tai säätiölle, jonka toimintaa tuki taloudellisesti.

Merkittävänä motiivina kulttuuriperintötyölle monet yritykset mainitsivat yhteiskunta- ja kulttuurivastuun (54 vastausta). Muut merkittävät syyt olivat yrityksen sisäisen identiteetin vahvistaminen (33), tavaramerkin muodostaminen ja vahvistaminen (32) sekä asiakassuhteiden luominen tai parantaminen (24). Merkittävin kohderyhmä ei suinkaan ollut asiakkaat, kuten voisi kuvitella, vaan työntekijät (54), alueen asukkaat (53) ja ihmiset yleensä (52). Kuitenkin yritykset kertoivat käyttävänsä historiaansa eritoten asiakaskäyntien ja edustustilaisuuksien yhteydessä (46 %) ja markkinoinnissa (34 %).

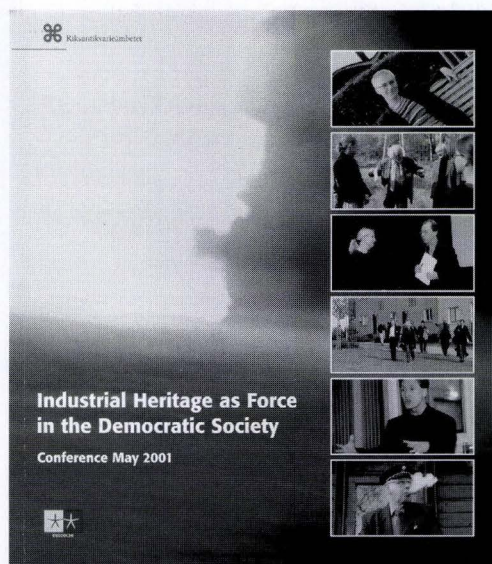
Lomakekyselyn lisäksi haastateltiin yhdeksän suuryrityksen edustajia. Kaikilla yrityksillä oli pitkä historia Ruotsin teollisuudessa. Vaikka joidenkin haasteltujen yritysten omistuspohja oli laajentunut Ruotsin rajojen ulkopuolelle, tutkimusta lukiessa heräsi kysymys, miten historiaan ja kulttuuriperintöön suhtautuvat ylikansalliset yritykset. Toinen raportissa huomiota vaille jäänyt seikka oli, mikä on historian merkitys suhteellisen nuorissa yrityksissä. Näiden kysymysten osalta raportti ja projekti heijastelivat lähinnä kansallista perintöä, jolla on pitkät juuret omassa maassa.

ELITISTINEN TEOLLISUUSPERINTÖ

ON HARVOJEN HUPIA

Riksanantikvarieämbetetin teollisuusperintöä käsitteleviin julkaisuihin mahtuu myös yksi englanninkielinen konferenssiraportti *Industrial Heritage as Force in the Democratic Society* (2001), joka julkaistiin 16.–18.5.2001 Örebrossa, Degerforsissa ja Norassa pidetyn kolmipäiväisen konferenssin pohjalta. Kirjaseen mahtuu parikymmentä tiivistä

konferenssipuheenvuoroa ja kommenttia, jotka käsittelevät kolmea konferenssin peruskäsitettä: demokratiaa, valtaa ja identiteettiä. Identiteetin keskeinen merkitys teollisen kulttuuriperinnön hahmottamisessa on ollut keskustelun aiheena jo pidemmän aikaa. Demokratian ja vallan käsitteet kuuluvat sen sijaan tuoreempiin keskustelun aiheisiin. Gregory Ashworth pohti puheenvuorossaan teollisuusperinnön poliittista merkitystä nykypäivälle. Hänen mukaansa kulttuuriperintöön liittyvät valinnat ja tulkinnot ovat aina olleet poliittisia toimia. Tämän väittämän kautta demokratian merkitys kulttuuriperinnölle tai kulttuuriperinnön vaikutus demokratiaan nousevat keskeisiksi kysymyksiksi. Demokraattisuuden vaatimuksen mukaan kulttuuriperinnön valikoinnissa, esittämisessä ja kuluttamisessa tulisi kansalla olla hallitseva rooli niin, että koko kansan jokapäiväisestä perinnöstä tulisi päänarratiivi.

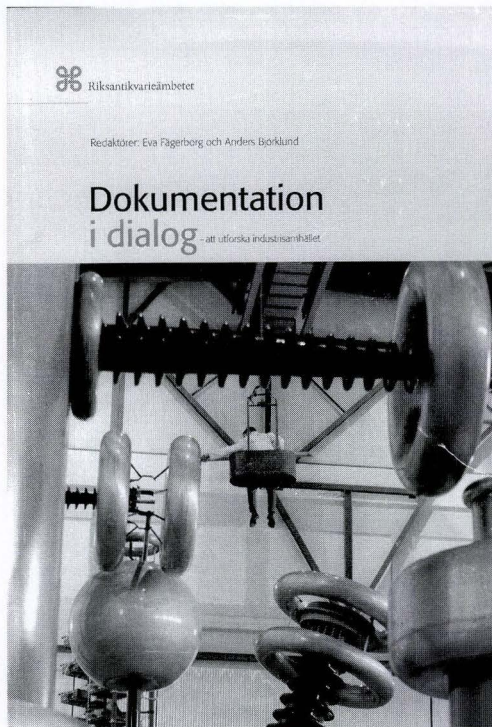
vi. Ashworth väittää kuitenkin, että kulttuuriperintö on luonteeltaan epädemokraattista ja että se on eliitin jalanjalkia, sen luomaa,

sen tulkitsemaa ja sen käyttämää.

Millä tavalla sitten teollisuusperintö poikkeaa laajemmasta kulttuuriperinnöstä? Teollisuusperintö on työn perintöä. Enemmistö maailman ihmisistä tekee tai on tehnyt työtä, joten tätä kautta teollisuusperintö on suuren enemmistön perintöä, toisin kuin monet muut muistomerkit ja historialliset kohteet. Tähänkin väittämään liittyy kuitenkin säröä. Useimmat teollisuusperinnön mielenkiinnon kohteet liittyvät teollisuustyölle tyypilliseen teknologiaan ja koneiden käyttöön, eivät varsinaisesti työhön. Yhä edelleen ovat keskeisessä asemassa teollisuuden fyysiset miljööt ja rakennukset ihmisten jäädessä sivujuonteeksi.

Teknologisen determinismin näkemystä vastaan perustettiin 1800-luvun lopulta alkaen Tukholman Skansenin tapaisia museoalueita, joissa käsityöläistaidot tuotiin elävinä museovieraiden nähtäväksi. Ensimmäisen aallon (1880-luvulta alkaen) ulkoilmamuseot olivat pääosin maaseutu- ja käsityöläiskulttuuriin liittyviä, toisen aallon museot (1960-luvulta alkaen) liittyivät kaupunkien ja teollisuuden perintöön ja kolmannelle aallolle ovat tunnusomaista ekomuseot. Viimeksi mainittu liike syntyi varsinaisesti vuonna 1974 Ranskassa, mutta levisi laajalle 1980- ja 90-luvuilla eritoten Ranskassa, Italiassa, Portugalissa, Espanjassa ja myös Ruotsissa.

Joskin teollisuusperintö on pääasiassa työväenluokan perintöä, ei se kuitenkaan ole erityisesti työväenluokalle suunnattua. Itse työväenluokan käsite nykypäivänä on asia erikseen, jota Ashworth ei lähde pohdimaan. Kulttuuriperinnön kuluttajat ovat tunnetusti melko pieni ryhmä eivätkä suinkaan pääasiallisesti työväenluokan edustajia. Voidaan jopa kysyä haluavatko työn perinnön tekijät edes muistaa teollisuuden perintöä. Perinnöstä nauttiminen on miellyttävää vain jos se ei aiheuta epämiellyttäviä muistoja, kuten työttömyyttä. Niinpä Ashworth vertaakin provokatiivisesti teollisuustyön

'sankareita' sodan sankareihin, jotka tuskin haluavat säilyttää ikäviini muistoihin liittyviä reliikkejä. Teollisuusperinnön suurkuluttajat ovatkin usein niitä, joilla ei todellisuudessa ole juurikaan ollut tekemistä teollisuustyön kanssa.

Loppuyhteenvedon Ashworth toteaa, että kulttuuriperintö on vähemmistön valikoimaa, esittämää ja kuluttamaa. Tämä vähemmistö edustaa epäilemättä taloudellista, poliittista ja kulttuuriliittistä. Samoin myös menneisyyden käyttö kulutusshyödykkeenä on vähemmistön hupia. Tämä pätee kulttuuriperintöön yleisesti, jonka osa on teollisuusperintö. Ashworth päättää artikkelinsa toteamalla, että jopa demokratia on ollut ja on yhä vähemmistön etujen ajamista. Sen vuoksi ei kulttuuriperintöäkään voida sanoa demokraattiseksi. Tämä puheenvuoro heijastelee Ruotsissakin huolenaiheeksi

muodostunutta teollisuusperinnön laaja-alaisuuden vaatimusta, vaikka ruotsalaiset tuskin rohkenevat arvostella demokratiaa yhtä terävästi.

NYKYAJAN DOKUMENTOINTI, OMADOKUMENTOINTI JA Keskusteluvaellukset

Teollisuustyön merkitystä korostaen Rik-santikvarieämbetet on julkaissut teollisuusperinnön dokumentointia eri näkökulmista valottavan antologian *Dokumentation i dialog – att utforska industrisambället* (2002). Kirjanen syntyi osana valtion rahoittamaa teollisuusyhteiskunnan kulttuuriperintöä tutkivaa laajaa projektia, johon osallistui useita museoita ja yhteisöitä Kirja syntyi workshopien ja konferenssin tuloksia kokoavana tuotteena. Projektin johtajalla kansatieteilijä Eva Fägerborgilla onkin vahvat valmiudet teollisuusperinnön dokumentointiin taustanaan teollisuustyötä käsittelevä väitöskirja-tutkimus (1996) sekä pitkäaikainen työskä nykyajan dokumentoinnissa.

Kirjan johdannossa Eva Fägerborg ja Catharina Magnusson esittelevät projektin ja kirjan keskeisiä kysymyksiä Itse dokumentointiprosessi ja siihen liittyvät valinnat ja rajaukset ovat itsessään kulttuuriperintöä muovaavia ja määritteleviä prosesseja. Määrittelijöinä toimivat usein toimeksiantajat, joten tässäkin kysymyksessä palaamme demokratian käsitteeseen. Lähtökohta kyseiselle projektille (*Dokumentation av industrisambället kulturarv, DISK*) oli se tosiseikka, että vaikka dokumentointia, tietojen keräämistä ja tutkimusta on tehty runsaasti eri tahoilla, ovat tutkimuspanokset jääneet yksittäisiksi, toisistaan irrallisiksi palasiksi. Kansatieteilijät tutkivat työtä ja ihmisten elämää omalla tahollaan, tekniikan asiantuntijat tarkastelevat teknisiä kysymyksiä ja rakennustutkijat keskittyvät rakennettuun ympäristöön.

Projektin tarkoituksena oli toimia sil-

lanrakentajana eri toimijoiden välillä. Tätä varten järjestettiin workshoppeja eli ideapajoja (*idéverkstäder*), kuten englanninkielinen termi kirjassa käännetään. Pajoissa eri alojen asiantuntijat – ammattilaiset ja harrastelijat – tutustuivat yhdessä teollisuuskohteeseen, jossa teollinen toiminta oli käynnissä, ja pohtivat muutaman päivän ajan tapoja, miten dokumentointimenetelmiä voitaisiin kehittää siten, että erilaiset tiedot ja asiantuntemukset voitaisiin yhdistää.

Työntekijät pyrittiin ottamaan mukaan keskusteluun, joten myös ne, joiden perinnöstä on kysymys, voisivat vaikuttaa siihen, mitä siitä siirrettäisiin muille. Kyseessä oli siis ennen kaikkea nykyajan dokumentointi (*SAMDOK, samtidsdokumentation*). Tarkoituksena oli myös saada humanistinen tutkimustraditio ja luonnontieteelliset menetelmät kohtaamaan käytännössä. Dialogisella dokumentoinnilla tarkoitettiin ennen kaikkea keskustelua dokumentointikohteen ihmisten kanssa, mikä toteutettiin ns. keskusteluvaellusten (*samtalsvandringar*) kautta. Tätä kutsuttiin ”omadokumentoinniksi” (*egen-dokumentation*), jolloin ihmiset itse pääsivät vaikuttamaan siihen, mitä heistä ja heidän ympäristöstään ja tekemisestään taltioitiin. Ideapajojen tehtävänä oli laatia toteuttamiskelpoinen suunnitelma dokumentointiprojektille lähtökohtanaan kyseinen empiirinen kohde.

Antologiassa paneudutaan projektin herättämiin kysymyksiin, kuten museoiden, arkistojen ja kulttuuriperintösektorin yhteistyöhön, tekniikan ja humanististen tieteiden kohtaamiseen, globaalien ja paikallisten tekijöiden vuorovaikutukseen sekä ammattilaisten ja harrastajien yhteistyöhön. Kirjanen jää kuitenkin kysymysten virraksi ja lukija jää odottamaan konkreettista toimintaa. Mihin ideapajojen tuottamat metodikehittelyt kelpaavat? Miten esitetyn kaltainen demokraattinen dokumentointiprosessi käytännössä onnistuisi ja minkälaista tietoa se tuottaisi ja kenelle? Vaikka mitään viral-

lista jatketta projektille ei olekaan syntynyt, Fägelborgin mukaan toimintaa projektin viitoittamaan dialogiin on nähtävissä eri museoissa ja Riksantikvarieämbetetissä. Vastaavanlaista holistista, eri näkökulmia yhdistäviä teollisuuskohteiden dokumentointimenetelmiä on kehitetty käytännössä mm. Norjan Riksantikvarensin tekniikan ja teollisuuden kulttuuriperinnön osastolla Gustav Rosnesin johdolla.

SURUTYÖSTÄ SYKKIVIIN ELÄMÄN KESKUKSIIN

Maaseudun teollisuusperintö on saanut paljon huomiota osakseen Ruotsissa. Tämän vastapainona julkaisi *Stadsmiljörådet* kaupunkien teollisuusperintöä käsittelevän antologian *Industrilandskapet – kulturmiljö och resurs för stadens framtid* (2001), joka perustui edellisenä vuonna pidettyyn konferenssiin. Kirjan johtolankana on esitellä erilaisia kaupunkiympäristöjä, joissa teollisuusalueesta on muodostunut uusi mahdollisuus ja inspiraation lähde kehittää kaupunkikuvaa ja kaupungin toimintoja sekä muuttaa vanhoja teollisuusalueita moderneiksi asuntoalueiksi, toimistotyöpaikoiksi ja vapaa-ajanviettopaikoiksi. Kirjoitusten sävy on tulevaisuuteen tähtäävä. Teollisuusperintöön usein liitetty surutyön leima halutaan korvata positiivisella tulevaisuuden uskolla, jota elämää sykkivät kaupunginosat osaltaan luovat. Kirjoituksista vastaavat Ruotsin teollisuusperintökeskustelussa tutuiksi tulleet tekijät heille läheisillä aiheillaan, Erik Hofrén, Arne Kaijser, Ewa Bergdahl, Kersti Morger ja Maths Isacson, mutta mukaan mahtuu myös vähemmän tunnettuja kirjoittajia.

Esiteltävät tapaukset ovat monelle lukijalle ennestään tuttuja – jopa kliseitä – Norrköping, IBA-Emscher Park Saksassa, Borås ja Göteborg. Teollisuusperintöaktivisti ei ehkä saakaan kirjasta uusia näkemyksiä, mutta kaupunkien suunnittelusta vastaaville, joilla ei ole kokemusta teollisuusalueiden

uudiskäytöstä, kirja toivottavasti pystyy tarjoamaan uusia näköaloja.

Keskustelu teollisuusperinnön dokumentoinnista, säilyttämisestä ja käytöstä jatkuu Ruotsissa ja nyt saamme odottaa *Berättelser*-projektin tuloksia.

RIKSANTIKVAREÄMBETETIN JULKAISUJA:

- Vikström, Eva, *Industrimiljöer på landsbygden. Översikt över kunskapsläget, 1995.*
- Gagge, Carl-Magnus, *Industriminnesvärd för framtiden. Järnriket Gästrikland, Forsvik, Svartvik och Ekomuseum Bergslagen, 1997.*
- Spade, Bengt – Törnblom, Mille, *Tag hand om tekniken. Inventering av kulturhistoriska industrimiljöer, 1997* (katso kirja-arvostelu Tekniikan Waiheita, 1/2000, H.Wager).
- *Berättelser om vårt samhälles historia – svenska industriminnen. Riksantikvarieämbetets program för det industrihistoriska arvet, Red. Ylva Mannerheim, RAA Kunskapsavdelningen, Rapport Nr 2001:5.*
- Burell, Birgitta, *Man måste vara lite tokig! En undersökning av arbetslivsmuseernas villkor och engagemang, RAA Kunskapsavdelningen, Rapport Nr 2001:1.*
- *Företagens kulturarv – lönsamt i längden. RAA Kunskapsavdelningen, Rapport Nr 2002:1.*
- *Industrial Heritage as Force in the Democratic Society, Conference May 2001, Editor Helena Westin, 2001.*
- *Dokumentation i dialog – att utforska industrisamhället, red. Eva Fägelborg och Anders Björklund, 2002.*

NORDISKA MUSEETIN JULKAISUJA:

- Houlz, Anders, *Industrisamhällets kulturarv. En översikt över de kulturhistoriska museernas industriundersökningar, 1998.*
- *Industriarvet i samtiden, red. Eva Silvéen – Maths Isacson, 1999.*

MUITA JULKAISUJA:

- Fägelborg, Eva, *Miljoner och my. Kunskapssyn och tänkande på en verkstadsindustri, Nordiska museets Handlingar 120, 1996.*
- af Geijerstam, Jan, *Arbetets historia. Guide till museer och miljöer i Sverige, 1997.*
- *Industrilandskapet – kulturmiljö och resurs för stadens framtid, red. Mats Lundström – Louise Nyström, Stadsmiljörådet: Karlskrona, 2001.*
- *Industrisamhällets kulturarv. Betänkande av Delegationen för industrisamhällets kulturarv, Stockholm, SOU 2002:67 (<http://www.regeringen.se>).*